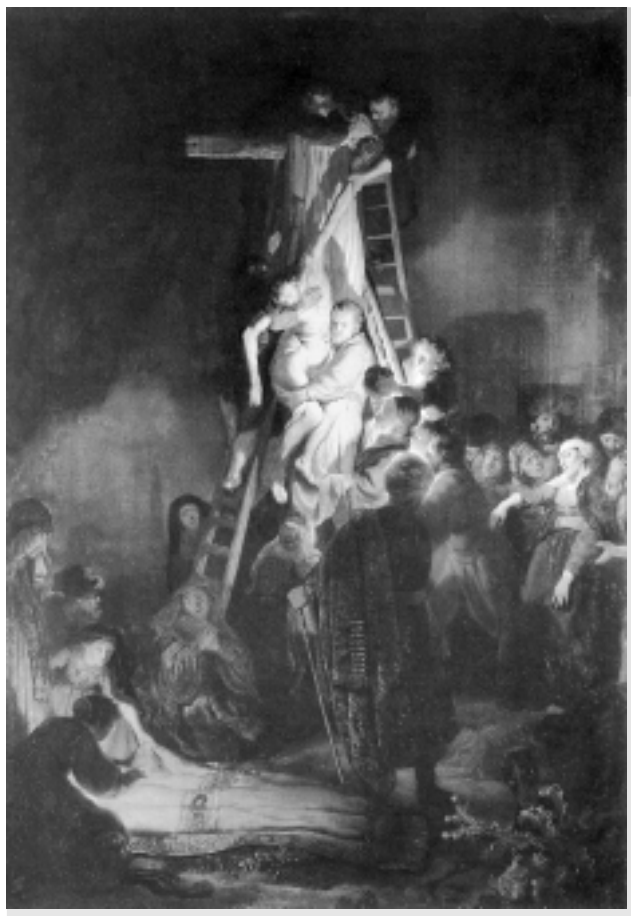

Свалянето на Христос от кръста, 1634 г., масло, 158 х 117 см, Ермитаж

РЕМБРАНД:
ДУХОВНОТО ПЪТУВАНЕ НА ЕДИН ХУДОЖНИК

Рембранд ван Рейн (1606 - 1669) е един от малкото художници от Ренесанса насам, които съчетават интерпретацията на библейски теми с духовен копнеж, излизащ от дълбочината на човешкото сърце. С 600 картини, 1400 рисунки и най-малко 30 офорта той оставя в историята портрет на своите духовни битки под формата на гениално и вечно изкуство.

В писмо до брат си Тео през октомври 1885 г. Винсент ван Гог казва: „Рембранд е така дълбоко мистериозен, че казва неща, за които няма думи в никой език. Правилно е наречен чародей, ... а това прозвище не се дава лесно.“

Автопортрет, 1630 г.

Автопортрет, 1669 г.

Върхове на надежда и удовлетворение

По времето, когато рисува тази картина, Рембранд има всичко. Двадесет и осем годишният художник е признат в цяла Холандия, живее в модерна къща в еврейския квартал на Амстердам, жени се за Саския ван Юленбург, която му донася огромна зестра, има много приятели и ателие с 50 ученици, които му помагат да успява с изпълнението на поръчките. Славата му на портретист е много голяма, но още на този ранен етап той показва в какво ще се състои любовта на живота му - рисуването върху библейски сюжети.

„Свалянето на Христос от кръста“ е картина от ранния период на художника, нарисувана в иконографските традиции на европейското изкуство. Въпреки това тя показва както оригиналността, така и верските разбирания на Рембранд. Той бил възпитан като посветен калвинист - първо от майка си, а после от училището, което посещавал до 14 годишна възраст. Най-важна за неговото християнство била вярата, че цялата Библия е предназначена да ни доведе до кръста. За него „Писанието било началната глава на историята на човешкото състояние, драматична и все още продължаваща история, в която виждал себе си и съвременниците си като важни участници.“

Под влияние на триумфиращата в Холандия през XVII век Реформирана църква, както и на хуманистите, е поставена разделителна черта между изкуството и религиозното поклонение. Религията е изчистена от догмата и церемонията, влязла е в ежедневния живот. Картините на религиозна тематика вече показват не свещено тайнство, както преди, а конкретно събитие. Това довело до илюстративен, прозаичен подход към религиозните теми в холандското изобразително изкуство. За гения на Рембранд обаче, надарен с изключителна сила на въображението, тази културно-религиозна обстановка отворила изцяло нови възможности.

Той хуманизира библейските образи. Във вида на хората около кръста няма нищо изтънчено, много от тях са груби и дори грозни. Подобно на тях, Христос е човешко същество от плът и кръв. Апостолите и светиите са обикновени хора от еврейския квартал, бежанци от Португалия и Испания, бедни и обрулени от живота, и тяхната отличителна черта е свързана не с физическото, а с духовното. Някои от фигурите са осветени от лампа, други остават в тъмнина. Предава се впечатлението за тълпа в движение, скърбяща за смъртта... Ключова фигура е мъжът, който е поел тежестта на тялото, сякаш образ на цялото човечество (включително и самия художник), което носи вината за агонията и смъртта на Христос. Тази творба е пример както за хуманизирането на библейските теми и персонажи, така и за екстравагантните хрумвания, които могат да бъдат открити в цялото творчество на художника: от характерната композиция на светлината и сянката през специалните жестове до фантастичните детайли на ориенталската дреха.

Защо е тъжен блудният син

Започвайки от 1635 г., Рембранд бил повален от почти невероятна последователност на трагични събития. В следващите седем години преживял смъртта на шестима от най-близките си хора: починали три от децата му, майка му, любимата му снаха и през 1642 г. вдъхновението на младостта му - Саския. Популярността му като художник започнала да намалява, а това довело до финансови трудности. След завършването на „Нощна стража“ през 1642 г. работата му намирала все по-малко приемане в холандското общество, харесващо елегантния стил на пищните пейзажи.

Резултатът от кризата бил депресия и самовглъбяване, но в средата на 1640-те художникът излязъл от нея по-мъдър и решителен. Изкуството му станало по-малко мелодраматично, съдържало спотаена мистерия. Той развил интерес към темите от ежедневния живот и „обикновените човешки чувства говорели - за първи път в европейското изкуство - толкова красноречиво“.

През 1656 г. Рембранд банкрутирал. До 1660 г. продал на търг прекрасната си колекция, в която имало творби на Микеланджело, Рафаел и Дюрер, и дома си. През следващите 10 години живял извън Амстердам, починала втората му съпруга и синът му от първия му брак.

Поредица от три картини, нарисувани в последното десетилетие от живота му - „Асуир, Аман и Естир“ (1660 г.), „Завръщането на блудния син“ (1663 г.) и „Давид и Урия“ (1665 г.), разкриват духовното настроение на художника вследствие на личните нещастия и депресиращата изолираност в света на изкуството. Различаващи се по размер, сфера и похват, те имат много общо помежду си. Пълната тъмнина около фигурите внушава усещането, че животът тече на различно, по-високо, духовно ниво. Изкуствоведите говорят за емоционализирано пространство - изпъква човекът сам със себе си, в размисъл над вътрешния си живот, погълнат от собствените си чувства и емоции, и за емоционализирано време - то е спряло за блудния син и баща му. В „Завръщането на блудния син“ се преплитат различни чувства, но радостното завръщане внушава основно тъга. Тук, както и в останалите две картини, Рембранд пише свои собствени трагедии върху библейските теми. Триумфът от съединяването на съгрешилото човечеството с неговия Създател е после, при тържеството, организирано от бащата. Сега е моментът на даденото покаяние и приетата прошка. Моментът на радостта, от която ти става мъчно, защото и бащата, и синът се питат: „Защо трябваше да стигнем до този върховен момент през толкова много страдания?“

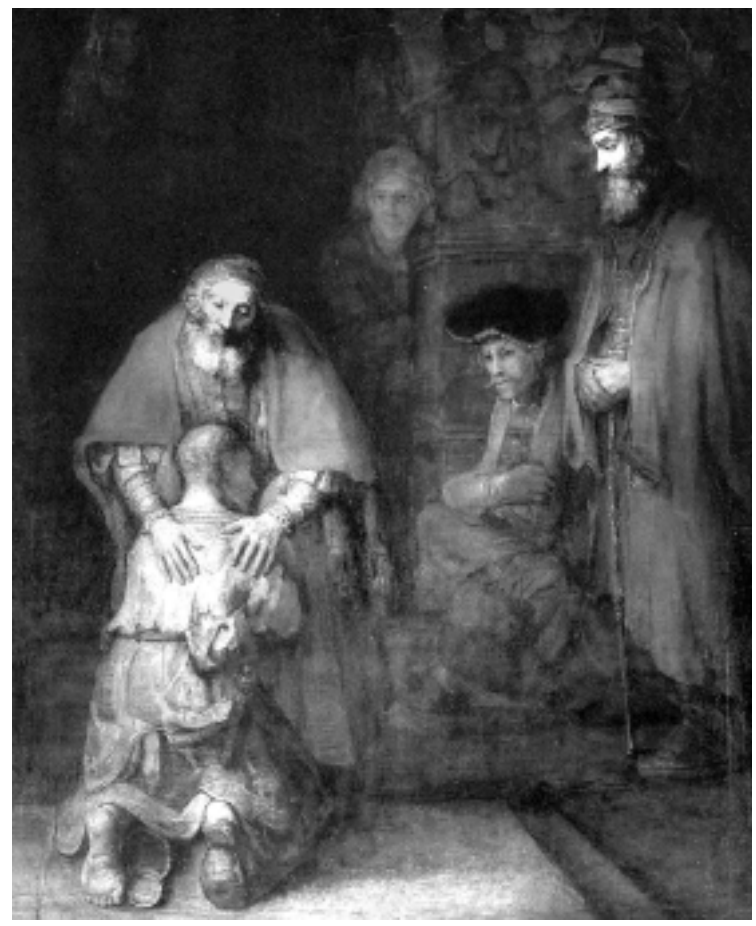

Завръщането на блудния син, 1663 г., масло, 262 х 205 см, Ермитаж

Небесна сила за човешкото пътуване

Улавянето на същността на човека се вижда особено ясно в над 90-те рембрандови автопортрета. Пропити с емоционалност и самооценка, те са нещо повече от продължение на северноевропейската традиция художниците да документират промените във външния си вид. Млад, оригинален, поривист, дързък, решен да се докаже, пълен с оптимизъм, човекът от автопортретите се превръща в ударен от съдбата, опечален, опустошен от скръб. Но има нещо особено благородно в последната му самохарактеризация - от преди смъртта му през 1669 г.

В каква посока може да се развие един религиозен човек в религиозната обстановка на Холандия от XVII век, получил толкова тежки удари? Възможно е да стане атеист, макар те все още да са рядкост. Възможно е да се огорчи и отдалечи от Бога, Който или нанася, или допуска да бъдат нанесени ударите, да остане вярващ, но непримирим и озлобен. В своята ситуация Рембранд помъдрял по особен начин. Заедно с промените в мисленето му се променила и техниката му на рисуване. Вече нямал нужда от красноречиви жестове, специални изражения на лицето и особени пози. Върнал се към конвенционалните композиционни схеми. Рисувал фона с тънък слой, а осветените места - с гъсти релефни мазки, което създава впечатление за особена обемност на формите, сияние и вибрация. Неговите персонажи просто „съществуват“, Рембранд показва отлитащ момент от потока на живота в съотношението му с вечността. Какво му помага да преодолее депресията и озлоблението срещу съдбата, да запази вярата и силата си, да продължи да вижда благородното и мъдрото?

Вероятно един от първите фактори е правилността на основните му религиозни възгледи. Освен вярата в Библията, молитвата и централната роля на кръста, трябва да подчертаем, че Христос от картините на Рембранд е обичащ и прощаващ, различен и от далечния Бог, изобразяван в римокатолическата традиция, и от неумолимия Бог на Калвин. Рембрандовият Христос „е въплътената любов, служещ на всички класи и дълбоко съпричастен на слабостите им, самият Той познал страдание и болка“. Не можеш да вярваш в такъв Бог с огорчение в сърцето.

В бурния свят на своя интелект и емоциите си Рембранд имал очи и сърце за духовното. Силната му търсеща натура се проявява още когато напуска университета в Лейден и си поставя собствени задачи в изкуството, като ги следва неотклонно с цената на бедност и самота. Когато стабилизирането в средата на 1640-те години било последвано от нови трудни периоди, портретите пак излезли на преден план в работата му. Много от моделите му били хора, научили, че в живота има прекалено много скръб и жестокост и малко справедливост, и считащи това за единствен възможен възглед вследствие на преживяното. В образите им има пасивно, безпомощно примирение. Но при Рембранд човешкото присъствие се простира отвъд външното и очевидното, той винаги търси духовния план и придава на образите си едно висше благородство, те стават олицетворение на мъдростта. Това, което изобразява чрез фините модулации на светлосенките, често изгубено дори в собствените им мисли, „е качеството - скритото, с други думи духовното, медиативното... онова, което Христос се опитваше да докосне в сърцата на хората.“

Той търси и във вярата си. Няма доказателства, че е станал менонит (член на малцинство от холандски анабаптисти, наречени менонити по името на водача им Мено Сименс), но това общество вероятно е повлияло за повишаването на интереса му към библейските теми. Споделял вярата им в Библията като единствен авторитет и силата на тихата молитва.

По времето на Рембранд цяла Холандия вярва в калвинистката доктрина за предопределението. Концепцията за съдбата в картините му съчетава идеята за Божията воля и огромния му опит в анализирането на човешката психология, натрупан при рисуването на портрети. Някои коментатори наричат това „вътрешния закон“ - оформянето на характера на личността във връзка със съдбата като нещо непреодолимо и съществуващо извън личността. В цялото си творчество от 50-те и 60-те години Рембранд рисува генерализиран образ на човека и неговата съдба. Човекът, изправен пред вечността - това е неговото кредо.

Но може би над всичко той демонстрира своя несломим дух като откровение за способността на човека да преживее жестокостта на живота, когато е подкрепен от Божията безкрайна любов и сила.

Картините, офортите и портретите на Рембранд ни позволяват да надникнем в отношението на едно човешко същество, живяло в определено време и на определено място, към Бога. Изкуството му, толкова лично и в същото време парадоксално универсално, изобразява не само неговото пътуване, но и това на цялото човечество към окончателен мир със света и с Бога.

Петя Накова,
по материали от чуждестранния печат